

Kunstnere på tale

**23 kunstnerinterview
af Lisbeth Bonde**

Aschehoug

*Udgivet med støtte af
Illumfondet
Kong Christian den Tiendes Fond
Konsul George Jorck og hustru Emma Jorcks Fond
Montanafonden
Ny Carlsbergfondet*

KUNSTNERE PÅ TALE

23 kunstnerinterview af Lisbeth Bonde

*© 2002 Forlaget Søren Fogtdal A/S, København
Udgivet på Aschehoug Dansk Forlag ifølge aftale
med Forlaget Søren Fogtdal A/S*

Bogen er sat med Syntax

Reproduktionerne er forestået af Abildgaard Grafisk, Svenstrup

Trykningen er udført hos Abildgaard Grafisk, Svenstrup

Og bogbinderarbejdet hos Jysk Bogbinderi A/S, Holstebro

Forlagsredaktion: Anne Frovin

Grafisk tilrettelægning: Erling Lynder

Omslag: Erling Lynder

Omslagsfoto: Karsten Weirup

*Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner,
der har indgået aftale med COPY-DAN og kun inden for
de i aftalen nævnte rammer*

Printed in Denmark 2001

ISBN 87-617-3041-6

Rapport fra underverdenen

I Aksel Jørgensens gamle villa i Lyngby boede indtil 2000 et aldrende kunstnerpar: grafikerne Elsa og Palle Nielsen. I efteråret 2000 døde imidlertid den 80-årige grafiker Palle Nielsen, som netop var blevet celebreret for sin store indsats i dansk kunst, bl.a. med en stor, retrospektiv udstilling i Vejle Kunstmuseum. Heldigvis var Palle Nielsen i topform, da dette interview fandt sted. Det var i efteråret 1997.

De to ægtefæller traf hinanden på Erik Clemmesens malerskole i 40'erne, som de frekventerede, inden de blev optaget på Akademiet. Lige dele kunst og kærlighed var livet igennem bindemidlet i deres ægteskab. De nåede endog at holde guldbrillup i 1996.

Den dag, jeg besøger Palle Nielsens atelier, står den lille »skomagerpresse« i havestuen. Indtil sin død arbejdede Palle Nielsen dagligt ved pressen og trykte egenhændigt sine sublime linoleumstryk.

På spørgsmålet om, hvad jerntæppets fald betød for hans syn på verden, sagde han: »Forholdene er næsten blevet værre efter jerntæppets fald: kz-lejrene i eks-Jugoslavien, folkemordene i Rwanda, mordinstrumenterne, naturens ødelæggelse, alle de sprænghoveder, der ligger og flyder rundt omkring, og atomanlæggene i Østeuropa«.

Palle Nielsen havde netop da påbegyndt en ny grafisk serie om Ignalina-kraftværket i Litauen, der ligger som en tikkende bombe uhyggeligt tæt på os i Skandinavien.

Og han tilføjede: »Til sidst sker det endelige Styxslag. Vandet, der skiller liv fra død, verden fra underverden, det vand vi alle skal færdes over, er skueplads for den sidste rasende kamp. På de vældige dønninger under havets uendelige himmel ruller det udsigtsløse slag, det tabte slag, slaget uden sejrherre. Men det er mit håb, at hvalerne, verdens ældste og mest forsvarsløse dyr, vil vinde til sidst«.

Palle Nielsens værk har i allerhøjeste grad hentet sit råstof fra den kolde krig. Det gjorde ham rasende, at de lige efter afslutningen på den store krig skulle starte en ny. Han føler i øvrigt stor vrede over det almindelige moralske forfald, som at man lyver og bedrager. Vreden over verdens tilstand er drivkraften i hans magtfulde værk. Palle Nielsen er et dybt moralsk menneske.

Hæderkronet

Optæller man alle de hædersbevisninger, der har regnet ned over ham – foruden de mange bogudgivelser, udstillinger, grafiske serier, han i sit lange og produktive liv har skabt – så ville det fylde for meget på denne bogside, lad os derfor nøjes med et par af de vigtigste: Prins Eugen Medaljen, Thorvaldsen Medaljen. Begge tildelt i 1963, foruden en lang række guldmedaljer og andre hædersbevisninger. Palle Nielsen blev

æresmedlem af Kunstakademiet i 1980. Han har ledet den grafiske skole på Kunstakademiet fra 1967-73, en livstidsstilling, som han valgte at sige op, »for intet er sjovere end at lave mine egne billeder, skønt der var et stærkt konkurrenceforhold mellem professorgerningen og min egen kunst«. Han har repræsenteret Danmark ved biennalen i Venedig og São Paulo (i 1958). Han havde for få år siden en stor udstilling i Grafikens Hus i Stockholm. Til sin død var han medlem af kunstnersammenslutningen Den Frie Udstilling, hvor han i årenes løb udstillede sine penne- og blyantstegninger, gouacher, raderinger, træsnit, monotypier, akvareller og sidst, men ikke mindst, linoleumssnit, som han mestrede til fuldkommenhed.

I Palle Nielsens univers skildres en verden i opløsning, men den skildres med perfektion og skønhed. Denne dobbeltthed, som forstærkes af hans ofte ironiske billedtitler, vidner om hans absurde

verdensopfattelse. Som Preben Hygum skrev i Informations Moderne Tider i 1992, så er det muligt, »at Palle Nielsens moralske pegefinger sidder forrest, men den sidder nu altså i forlængelse af et meget smidigt håndled«.

Men hvordan kan man bevare munterheden, når man hele tiden er optaget af tilværelsens sorte sider?

»Jeg er bange for højtideligheden, som jeg synes er ualvorlig. Jeg elsker livet og jorden så højt, at jeg ikke kan lade være med at give udtryk for det. Det giver ekstra næring til, hvad vi kan kalde vrede og sorg over de kræfter, der ser ud til at få held med at ødelægge livet og verden. Jeg tager ansvaret for mine billeder på mig, for de er lavet med vilje. Jeg mener virkelig det, jeg siger i mine billeder, det er ikke en sidevirkning. Det har tit været vanskeligt ude i verden at forklare det – der er ting, jeg ikke kan deltage i – fordi jeg virkelig mener, hvad jeg prøver at udtrykke. Billederne bestem-

Pandæmonium, 1970-71, pen og tusch, 12,3 × 19,8 cm. Courtesy Clausens Kunsthandel. Byen har hele tiden næret Palle Nielsens kunst, især neoklassicistisk bygningskunst, og han er en eminent arkitekturtegner.

mer. Det er alvorlige sager, men jeg ville forråde dem, hvis jeg svigtede glæden. Det ville være højst ualvorligt. Jeg føler ikke noget skisma her«.

Verdens frelse

Tror du, din kunst kan medvirke til at frelse verden?

»Ja, jeg er så naiv, at jeg tror det. Kunst er oprigtighed og ånd – eksistensen af dette forandrer verden, tilfører den noget, den ikke havde før. Alle de bekymringer, vi gør os over det, vi ikke kan gøre noget ved, hører jeg nogle gange som en susen, en baggrundslyd i verden. En så enorm kraft kan ikke bare dunste væk«.

Når du nu arbejder med henblik på at forandre verden, har du så aldrig overvejet at gå ud at handle direkte i den, f.eks. gennem politisk arbejde?

»Man må gøre nytte, hvor man kan. Jeg ville slet ikke gøre nytte i politik. Jeg kan ikke holde taler eller agitere for no-

get over for en stor forsamling. I grafikken kan jeg gøre det, jeg er bedst til. Det, jeg kan, er at gøre de »syner«, jeg arbejder på, så tydelige og aflæselige som overhovedet muligt. Jeg har et udtryksbehov, og dette udtryksbehov har fundet en form. Man kan ikke afgøre, hvor håndværket holder op, og ånden begynder og omvendt. Jeg tror på billedernes kraft, eller rettere deres indhold, der dårligt kan forklares med ord«.

Palle Nielsen stammede meget som barn, og folk opfattede ham som idiot: »Med billeder kan man sige noget, som ikke kan siges med ord – og omvendt. Delacroix mente, at malere skulle have tungen skåret af!«

Lige siden 1960 har kunstnerægteparret solgt godt og levet et økonomisk set ubekymret liv. En tilstand, som de begge omtalte med stor taknemmelighed. »Jeg er blevet anerkendt mere end rigeligt«, sagde Palle Nielsen, der hverken havde fjender eller fordomme, og som var op-

rigtigt interesseret i andre kunstneres udtryk. Om sin kollega Richard Winther sagde han, at han »sætter ham meget højt som kunstner. Han tegner så godt«.

Med hensyn til samtidskunsten, derimod, så efterlyste han, at de unge kunstnere virkelig siger noget. »Der er for meget arrangement og for lidt komposition i deres værker«, sagde han og uddybede kritikken ved at fremføre, at de unge kunstnere approprierer det allerede eksisterende i stedet for at begynde »from scratch« og skabe noget ud af den blå luft. »Der er mere ære i at skabe noget ud af intet. I det hele taget er der mindre og mindre at se på i billedkunsten: Megen installationskunst overgår ikke, hvad habile vinduespyntere kan præstere, rent billedkunstnerisk. Billedkunsten er blevet litterær og usanselig«.

De store kataloger, kuratorernes mellemkomst og hele intellektualiseringen af billedkunsten så Palle Nielsen som en farlig tendens. »Det voksende

formidler-apparat er blevet en slags industri. Men i forbindelse med min deltagelse i udstillingen Memento Metropolis i Turbinehallerne (i 1996, *red.*), erfarede jeg imidlertid, at kuratorer kan virke befordrende. De to kuratorer (Willy Flindt og Anne Sofie Becker, *red.*) så tingene, som Adam så verden«.

Grafik som reproduktion

Men generelt ser det ikke godt ud på kunstscenen: »Allerede Ole Sarvig sagde, at nu går vi ind i den store, abstrakte tidsalder, og han fik ret«, mente Palle Nielsen.

Det er almindeligt kendt, at de unge kunstnere i dag stort set har lagt grafikken på hylden til fordel for fotografi, installation og video, men det bekymrede ikke Palle Nielsen, for »det skal nok komme igen«. De få unge kunstnere, der anvender det grafiske medie, opfatter det imidlertid som en »reproduktionsform på linje med fotokopien«. Nielsen var kritisk over for deres »grafiske hygiejne«: »Det er kendetegnende for den unge generation, at den reducerer grafikken til ren reproduktion. Jeg er derimod interesseret i at have et sanseligt berøringsforhold til grafikken og trykker alle mine grafiske blade selv. Når unge kunstnere laver grafik, sender de pla-

derne videre til en trykker, men derved går noget tabt. Der kommer en anden ånd ind, når man overlader det til andre at trykke. Grafik er ikke reproduktion. En radering f.eks. er et kunstnerisk udtryk som intet andet udtryk. En blyantstegning ligner heller ikke noget andet. Selve raderingsteknikken kan man lære på en eftermiddag, men at finde ind til raderingens væsen tager lang tid. Jeg har værkstedstrangen i behold, og når jeg står ved min lille skomagerpresse og trykker mine »breve« til modtageren, så er det en hjemmestrikket kunst, der bærer håndens aftryk. Hvert »brev«, jeg laver, kan jeg med god samvittighed sende ud til et menneske, jeg ikke kender«.

Palle Nielsen opererede aldrig med begrænsede oplag, for grafikken må ikke blive et salgsobjekt: »Det, jeg beskæftiger mig med, er så alvorligt, at det ville være helt utilstedeligt at gøre det til en vare. Det skal være billigt, så almindelige mennesker skal kunne erhverve den, ingen skal forholdes budskabet«, sagde han og frydede sig over, at det stadig er gymnasieungdommen, der køber mange af hans tryk.

Palle Nielsens værker hænger »som små sorte klatter i rigtig mange hjem. Mere kan man ikke ønske sig«.

»Men måske skal man opfatte de få tilbageblevne grafikere som den mærke-

lige, røde stamme, der bor inde i jordens indre, som Franz Werfel skriver om i »De ufødtes stjerne«. Grafikerne er i al fald som sjældne dyr i Zoologisk Have: Der bliver færre og færre af dem«.

Alderens arrogance

Med hensyn til alderen, mente Palle Nielsen, at han ikke følte nogen alderens arrogance. Det, der var afgørende for ham, var at lave noget, der morede ham. At arbejde på, at det alt sammen skal være der, men at alt pyntet skal skæres væk, så man når frem til det enklest mulige udtryk. Og her kom stammeriet ham til hjælp: »Da jeg kom i skole, mistede jeg taleevnen. Den eneste forbindelse, jeg havde til verden, var billedet. Hvis alle kanaler er stoppet, så bliver den eneste tilbageblevne styrket, og det er jeg glad for. Jeg holdt ud i skolen til 1.g, men sprang fra og begyndte på Kunsthåndværkerskolen, og det var muf for mig. Jeg uddannede mig som reklame-tegner og arbejdede på bureau fra 1939, men samtidig var jeg illegal tegnelev hos Aksel Jørgensen, hvor jeg tegnede efter gips«.

Hvordan og af hvad bliver du inspireret?

»Jeg har altid været betaget af tingenes udseende. Der er for mig noget

uhyre betydningsfuldt i, at de ser ud, netop som de gør. Derfor er jeg en slags naturalist. Når jeg tegner en bil, bygger jeg den op fra grunden. Starter med chassiset og bygger op til karosseriet. Linjerne er uhyre vigtige for mig. De er billedsproglige elementer i billedfladens verden, reelt målelige, men jeg oplever dem også som magiske udtryk. Linjestykket kan under sit forløb ændre retning og karakter og fremtræde som rytme, langsomt, hurtigt, stigende, faldende, formomskrivende, rumskabende osv. Billedkunsten er i alle dele sprogløs, og den får kun eksistens gennem sit håndgribelige materiale og sin udøvers gode vilje«.

De græske myter

Hvorfor bruger du i så høj grad de græske myter i din kunst?

»Fordi de er så gode! Orfeus-temaet opstod via en drøm. Jeg drømte, at Elsa

var død og lå i et ambulance-tog. Men det ville jeg ikke finde mig i. »Hvordan ser der ud i underverdenen?« spurgte jeg mig selv«.

Palle Nielsen har ikke illustreret den antikke myte om Orfeus og Eurydike, men har skabt apokalyptiske visioner af en verden på katastrofens rand. Hans univers er ekspressivt, fuldt af drama og patos og monumentalitet og går direkte ind i både voksne og børn, fordi billederne bæres frem af en uafviselig realisme. Orfeus er manden, som stræber efter en renere og mere retfærdig verden gennem kærligheden og er som sådan kunstnerens »talerør«. Serien, der er på over 50 linoleumssnit, foregår – som de fleste af Palle Nielsens værker – i en by, der forener den klassiske verden med den moderne. Ofte optræder rotundeformede kuppelbygninger – hvoraf nogle er ved at splintres som følge af en eksplosion eller fremstår som ruiner efter et bombetogt – ved siden af funktiona-

listiske bygninger, imellem hvilke anonyme mennesker løber for livet. Palle Nielsens evne til at visualisere disse truende cityscapes er fænomenal. Hans bybilleder kan se ud, som om de refererer til eksisterende prospekter, hvad de gør i brudstykker, men det, han har set, har lagret sig i hans hukommelse, synsoplevelsen er blevet erindring og har frigjort sig fra sit fysiske forlæg og er blevet »udtryk for en parallelvirkelighed«, som han selv formulerer det i en af sine utallige bøger. Titler som Den fortryllede by, Nekropolis, Den sovende by vidner om hans interesse i at skildre byen som bærer af de moderne eksistensvilkår.

Den svenske kunstkritiker Kristian Romare skriver i bogen »Den fortryllede by« om Palle Nielsen, at han »har trængt dybere ind i den europæiske storbyes væsen end nogen anden samtidig kunstner... Han har gjort det i en sort-hvid kunst, hvis udtryksfuldhed placerer ham blandt de største efter Munch«.

Palle Nielsen fremstiller det generelle menneske i sine billeder. De individuelle træk skal ophæves, og det er ikke så nemt: »Jeg har meget store problemer med ansigter. Jeg må lave om og lave om for at gøre dem så anonyme som muligt. Det må ikke være sådan, at man siger: »Nej, det er jo Jensen«. Det skal være universelt«.

Det græssende øje

Men hvilke forbilleder har du?

»Mine forbilleder er Albrecht Dürer, Holbein, Frans Masereel, Giotto, Goya, Klee, Kandinsky og Hogarth. Kandinsky taler med rette om en trekants duft. Hos Klee slår billedelementerne over i genstande, mens de hos f.eks. Holbein tjener, opbygger og bliver ét med en skildring, en forestilling. Men kunst er ikke mere menneskelig, fordi der »er mennesker på«, og man kan se, hvad det forestiller. Virkelig kunst er altid menne-

skelig. Kunst udspringer af en dyb trang til at forme – åndeliggøre – noget, samt en tilskyndelse til at sætte sig i forbindelse med omverdenen, med andre mennesker og med sig selv. Når det kunstneriske format stiger, formindskes vanskelighederne. Vanskelighederne begynder der, hvor man må begynde at lære sproget«.

Kan billedudtrykket blive svækket af kunstnerens stræben efter perfektion?

»Ja, men kun det til abstraktion bearbejdede eller instinktivt transponerede kan blive sindsbevægende. Øjet undersøger som et græssende dyr, ikke blot fladen fra oven og nedad, men også fra venstre til højre og i enhver retning, hvortil der gives anledning. Øjet skrider græssende fra de værdier, som tiltrækker det, til de værdier, der senere tiltrækker det, når de første værdier allerede er afgræssede«.

Litteratur

Palle Nielsen: Registreringer, Brøndum, København 2000

Kristian Romare: Den fortryllede by, en bog om Palle Nielsen, på dansk ved Asger Schnack, Hans Reitzels Forlag, København 1990

Palle Nielsen: København, Brøndum, København 1997